

**М. Ж. Ыбышев, Қазақстан Республикасы ІІМ Б. Бейсенов атындағы
Қарағанды академиясының қылмыстық процесс кафедрасының оқытушысы**

ВЕДОМСТВОЛЫҚ БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕГІ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕР

Аннотация. Тыңдаушыларға белсенді оқыту әдістерін жүйелі қолдану негізінде оқытудың дәстүрлі нысандарын жандандыру бойынша оқытудың инновациялық әдістерін тиімді енгізу арқылы оқытуды белсенділендіру.

Түйін сөздер: білім беру, капитал, біліктілік, инновация, қылмыстық процесс, оқытушы, тыңдаушы, іскерлік ойын, жоғары білім, ведомстволық білім, құқық қорғау органдары.

Қазақстан Республикасының Президенті, Ұлт көшбасшысы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың ««Қазақстан – 2050» стратегиясы: бір мақсат, бір мүдде, бір болашақ» атты Жолдауында білім ұзақ мерзімді стратегияның маңызды басымдықтарының бірі болып танылды. Қазақстандағы білім беру реформаларының жалпы мақсаты — білім беру жүйесін жаңа әлеуметтік-экономикалық ортаға бейімдеу болып табылады. Қазақстан Президенті Н. Назарбаев еліміздің әлемнің ең дамыған бәсекеге қабілетті 30 елінің қатарына қосылуы туралы тапсырма жүктеді. Осы мақсатқа қол жеткізуде білім беру саласын жетілдіру маңызды рөл атқарады. Халықаралық тәжірибе адамдық капиталға, оның ішінде білім беруге инвестиция салу — экономика мен қоғам үшін тиімді болатынын көрсетіп отыр.

Ел басшылығының адамдық капиталды дамытудың маңыздылығы мен қажеттілігін түсінуінің және білім беру саласын реформалауды жүзеге асыру кезінде жан-жақты қолдауының арқасында Қазақстан Республикасында білім беру саласы қарқынды дамып және жаңарып келеді. 2005 жылдан бастап «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2005 – 2010 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» қабылданды.

Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы мемлекеттік саясатын жүзеге асырудағы жаңа кезең — қазақстандық білім берудің жаңаруының жалғасуын қамтамасыз ететін «Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы» болып табылады.

Қазіргі уақытта Қазақстан білім беру, адам мен баланың құқықтарын қорғау саласындағы негізгі халықаралық құжаттардың қатысушысы болып табылады. Ұлттық жоғары мектепте білім берудің әлемдік деңгейіне қол жеткізу бойынша іс-шаралар қабылданды: Қазақстан Еуропалық білім кеңістігіне енуді, Болондық декларацияға қосылды.

Білімнің, ғылым мен өндірістің интеграциясы, ғылым мен техниканың қазіргі заманғы жетістіктері негізінде жоғары оқу орнынан кейінгі білім беруді дамыту экономика дамуының басым бағыттарының бірі болып саналады.

Басты мақсат: білім берудің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, экономиканың тұрақты дамуы үшін сапалы білім берудің қолжетімділігін қамтамасыз ете отырып адамдық капиталды дамыту.

Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011–2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы жоғары білім берудің негізгі міндеттері ретінде еңбек нарығының құбылмалы талаптарына жауап беретін, терең білімді, жаңа заманға сай мамандарды даярлауды, сонымен қатар барлық білім беру жүйесін сапалы білім беру қызметін көрсетуге ынталандыруды күшейтуді анықтайды.

Жоғары білім берудің негізгі тенденциясы мамандар даярлаудың сапасын арттыруды, қарқынды ғылыми-зерттеу қызметімен интеграцияланған инновациялық білім беруді дамытуды, білім беру әдістерін жетілдіруді көздейді.

Республикалық және халықаралық масштабтағы қазіргі заманға сай маман моделіне қойылатын аса жоғары біліктілік талаптары оқыту әдістемесін әрдайым жетілдіріп отыруды талап етеді. Бұл Қазақстан Республикасы ПМ-нің кәсіби білім беру жүйесіне де қатысты.

«Инновация» (латынның – жаңа) — жаңалық енгізу деп түсіндіріледі, басқаша айтқанда, жүйенің бір күйден екінші күйге ауысуына әкелетін, енгізілген ортасына жаңа тұрақты элементтер енгізетін нысаналы мақсатқа бағытталған өзгерістер. Көбінесе сабақ өткізу кезінде ғылыми-техникалық құралдарды қолдану мен инновациялық сәттерді шатастырып жатады, ол өз кезегінде оқытушының белсенділігі мен тыңдаушыны ықпал ету объектісі ретінде қарастыру көзқарасы тән оқытудың дәстүрлі әдістемесіне негізделген ведомстволық білім беру жүйесінде инновациялық әдістерді қиындықсыз қолдану мүмкіндігі туралы теріс пікір туындатады.

Ішкі істер органдарының болашақ қызметкерлерін дайындауда Қазақстан Республикасы ПМ Б. Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы қылмыстық процесс кафедрасында сабақ өткізудің жеткілікті тәжірибесі қалыптасқан, ол жерде осы талаптар тиісті деңгейде сақталады. Оқытудың дәстүрлі үлгісіне инновациялық модельдің элементтерін енгізудің тиісті деңгейі жөнінде әңгіме кездейсоқ қозғалып отырған жоқ.

Бұл, ең алдымен оқытушылар мен тыңдаушылар арасындағы субординацияға негізделген ведомстволық білім берудің ерекшелігімен түсіндіріледі.

Екіншіден, инновациялық білім беру, көп жағдайда коммерциялық сипатқа ие болады, сондықтан мемлекеттік емес оқу орындарында кең таралады.

Үшіншіден, күндізгі оқыту факультетінің кейбір тыңдаушылары төменгі курстың тыңдаушылары деп саналатынын және оларға оқытушылардың тәлімгер ретінде де тәрбиелік ықпал етулеріне зәру екенін ескере отырып, инновациялық әдістерді тек классикалық әдістермен үйлестіре отырып қолдануға болады.

Материалды дәріс түрінде беру кезінде ақпараттың 20-30 %, әдебиетпен жеке жұмыс жасау кезінде 50 %, талқылау кезінде 70 %, ал зерттелетін тақырыпқа тікелей қатысу (мысалы, іскерлік ойын) кезінде 90 % дейін меңгеретіні тәжірибе жүзінде дәлелденген. Кафедра оқытушылары сабақ берудің дәстүрлі нысандарын белсенділендіру және тыңдаушыларды зерттеушілік дербестікке ынталандыру жолымен жоғары нәтижелерге қол жеткізуде.

Белсенді оқыту әдістерін жүйелі қолдану негізінде оқытудың дәстүрлі нысандарын жандандыру принципі бойынша тыңдаушыларға (студенттерге емес) ыңғайлы деңгейде оқытудың инновациялық әдістерін тиімді енгізу арқылы оқытуды белсенділендіруге ерекше назар аударылады.

«Қылмыстық іс жүргізу құқығы» пәні алынған білімдер мен оларды іс жүзінде жүзеге асырудың арасындағы тығыз байланыспен ерекшеленеді. Сот ісін жүргізу теориясын дұрыс қолдана білудің маңыздылығы, өз кезегінде нақты инновациялық қадам жасауға — қылмыстық процесс кафедрасының базасында «еншілес» — «Қылмыстарды алдын ала тергеу» кафедрасын құруға себеп болды. Бұл бастапқы кафедраның бар күш-жігерін теориялық аспектіге жинақтауға мүмкіндік берді. Қылмыстық процесс кафедрасына қарағанда, қылмыстарды алдын ала тергеу кафедрасы нақты тәжірибелік бағытқа ие бола отырып, инновациялық тәсілдерді анағұрлым сәтті енгізе алады. «Қылмыстық іс жүргізу құқығын» меңгеру үшін бөлінген сағаттар санының жеткіліксіздігінен, дәріс сұрақтары семинарлық сабақтарда қайталанбайды. Сондықтан зерттелетін материалдың едәуір маңызды бөлігі, шындығына келгенде тыңдаушыларға өз беттерінше жеке зерделеуге беріледі, кейде

тіпті талқылаусыз қалады. Осыған байланысты процессуалист-оқытушыларға семинарлық және тәжірибелік сабақтар шеңберінде шағын дәріс өткізуге тура келеді. Сонымен қатар оқытушы тыңдаушының белсенділігі үшін қажетті жағдайлар жасай білуге, осы белсенділікті бағыттап білуге, оны бақылай алуға және қажетті ақпаратты оларға түсінікті түрде жеткізе білуге, яғни кәсіби білікті болуға тиіс.

Сонымен, инновациялық процесс — жаңалықты (жаңа құбылысты) жасау, меңгеру, қолдану және тарату бойынша кешенді іс-әрекет. Күндізгі оқыту факультетінің 2-курс тыңдаушылары «Қазақстан Республикасының қылмыстық-іс жүргізу құқығы» пәнін тек екінші жартыжылдықта төртінші семестрден бастап оқи бастайтындарын ескере отырып, осы уақыт аралығында басты назар пәннің тек жалпы бөлімінің ережелерін меңгеруге аударылатынын атап өткен жөн. Осыған орай, тыңдаушыларда оқу жылының басынан оқытылатын «Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығы» пәні бойынша жартыжылдық болса да, білімдерінің болғаны дұрыс екенін айту орынды. Күрделі процессуалдық пәнді меңгеру үшін міндетті түрде барлық немесе жекелеген пәндер, атап айтқанда: мемлекет және құқық теориясы, жоғарыда аталған қылмыстық құқық, құқық қорғау органдары және т. б. бойынша жақсы бастапқы базасы болуы қажет.

Қылмыстық процестің жалпы бөлімінің ерекшелігі, оның теориялылығы және оқытудың осы кезеңінде тыңдаушылардың 4 семестр бойы негізінен кейін жоғары курстарда «Ерекше бөлімді» оқуды бастаған кезде қолданатын білімдер мен ақпараттарды жинақтауға бағыттталатыны, 2-курс тыңдаушылары үшін тәжірибелік бағыттағы инновациялық әдістерді кең қолдану мүмкіндігін азайтып отыр.

Пәннің тым қысылғанына қарамастан, сағат тапшылығы жағдайында да кафедра қызметкерлері негізінен тыңдаушылардың белгілі бір тәжірибелік машықтар мен дағдыларға ие болулары үшін бұрынырақ алған білімдерін қолдануға мүмкіндік беретін практикалық сабақтар мен жекелеген семинарларды өткізу кезінде инновациялық технологияларды қолданады.

Кәсіби әлеуеттің (потенциал) — құрамына тұлғаның белгілі бір мамандық (кәсіп) бойынша функцияларды орындауы үшін қажетті қасиеттері енетін жүйелі білім екені белгілі. Кәсіби әлеуеттің жүйелілігі оның барлық элементтерінің өзара тығыз байланысты екенін, функциялық бағыттары бойынша бірігіп біртұтас бүтінді құрайтынын және сол қасиеттердің әрқайсысы кәсіптік функцияларды орындау үшін қажетті деңгейде ғана кәсіби әлеуетке енетінін білдіреді. Осылайша, тыңдаушылардың пәнді меңгеруінің жүйелілігі мен бірізділігі, ең алдымен кәсібилікті қалыптастыруда маңызды орын алады.

Осыған байланысты «Қылмыстық іс жүргізу құқығы» пәнін меңгеру әдістемесіне енгізілген керемет инновация — қылмыстық процесті оқытуды екінші курстан емес, үшінші курстан бастау туралы ортақ ұсынысты жүзеге асыру болды. Алдағы (2014–2015) оқу жылында жүзеге асырыла бастайтын осы ғаламдық инновациялық енгізу міндетті түрде тыңдаушылардың күрделі процессуалдық ақпаратты қабылдауларының тиімділігіне оң әсер етеді. Пәндердің өзара байланыстылығы бойынша қылмыстық процесті оқытуды бастау неғұрлым кейінірек болса, тыңдаушылардың сол сәттегі білім байлығы соғұрлым көбірек болады және аса күрделі пәндердің бірі — «Қазақстан Республикасының қылмыстық іс жүргізу құқығы» пәнін меңгеру де соғұрлым жеңілірек, әрі тиімдірек болар еді.

Осылайша, кафедра мен Академияның әдістемелік бөліністерінің көп жылғы ортақ еңбегі арқылы 2013 жылы кезекті инновациялық қадам жасалды. Себебі, бұл пән көптеген жылдар бойы екінші курстан бастап оқытылып келді және оның мезгілсіз екендігі объективті түрде байқалатын, аралас пәндер бойынша ақпараттың тапшылығынан да көрінетін.

Қылмыстық процесті оқыту мәселесі кешенді түрде шешілген кезде ғана инновациялық элементтерді әрі қарай енгізу мен дәстүрлі әдістерді тиімді жандандыру мүмкін болады.

Мамандар даярлаудың сапасы Академияның білім беру қызметінің әрдайым басым бағыты болып келді және болып қала береді. Осы бағыттағы жаңалық — инновациялық білім беруді дамытуға негізделу және әбден салмақталған, дұрыстығы сыналған білім беру әдістерін жетілдіру.

Қазақстан Республикасының Президенті, Ұлт Көшбасшысы Нұрсұлтан Назарбаевтың Қазақстан халқына «Қазақстан – 2050» стратегиясы атты Жолдауында: мықты жоғары оқу орындары — экономикалық және интеллектуалдық көшбасшылыққа қол созатын, мемлекеттің бөлінбес атрибуты (бөлшегі) екені анық айтылады. Осыдан, жоғары білімді, оның ішінде ведомстволық білімді де күшейту — алдағы уақыттағы күн тәртібіндегі басымдықтардың бірі екені көрінеді.

РЕЗЮМЕ

В статье рассматриваются вопросы активизации традиционных форм обучения на основе системного использования методов активного обучения.

RESUME

The article deals with the revitalization of traditional forms of learning based on a systematic use of active learning.

